

S. KARALIŪNAS

LIE. *kūnas*

Kad žodžio *kūnas* pagrindinė reikšmė yra ir seniau buvo „žmogaus ar gyvulio organizmas“, patvirtina ir jo vartojimas šia reikšme senuosiuose lietuvių raštuose: Mž, BP, BB, DP, SD, B ir kt. (LKŽ VI 889–890). Be to, žinoma ir reikšmė „numirėlis, lavonas“ R. Šio žodžio fem. forma *kūna* turi artimą reikšmę „maita“ C, N (LKŽ VI 889). Kad reikšmių „kūnas“ ir „lavonas; maita“ koegzistencija vienoje leksemoje ar vienašakniuose žodžiuose yra galima, matyti, pavyzdžiui, iš pr. *nowis* „kūnas, Leib“, s. sl. *navb* „lavonas“, go. *naus*, s. isl. *nár* etc. „lavonas“; go. *leik* „mėsa, kūnas; lavonas“, s. isl. *lík* „kūnas; lavonas“, s. ang. *lic* „t.p.“.

Su *kūnas* „...organizmas; lavonas“, *kūna* „maita“ gali sutikti la. *kūnis*² „vangus žmogus, apsileidėlis; silpnas, liesas gyvulys, ligotas žmogus“ ME II 336, EH I 684 (semasiologiškai plg. pr. *nowis* „kūnas, Leib“, la. *nuoviņš* „žmogelis, vargšas žmogus; nerangus, senamadiškas žmogus“). Kitais latvių kalbos atitikmenimis jau seniai laikomi *kūnis*² (*kūne, kūņa*) „kūnas; vabzdžio lėlytė, vikšras“¹, kurie pavartojami ir kalbant apie bičių perus: *bišu kūņi* ME II 336 (dėl jų reikšmių ryšio plg. r. *черепа* fem. „bičių perai“, č. *červ*, s. č. *črv* „kirmėlė; vikšras, lerva“; lie. dial. *kermuõ, kermenāi* „bičių perai“ LKŽ V 611, 613, pr. *kērmens* „kūnas, Leib“²).

Nuo šių giminingų reikšmių būrio ryškiai skiriasi lie. *pakūnė* „skaudulys, šunvotė“, „paviršinis odos sluoksnis; viršutinis sluoksnis, pašaknė“ LKŽ IX 215. Kadangi tai *kūnas* vedinys, todėl jo reikšmės suvokiamos kaip „kas yra prie kūno, po kūnu“³. Bet nuostabiu būdu lie. *pa-kūnė* savo reikšmėmis sutampa su tokiais latvių kalbų žodžiais kaip *kuna* „karpa, išauga“ (šalia *kuņna* „sutinimas (nuo sumušimo)“; dar plg. *kunains* „su mazgais, krumpliuotas; kupstuotas (apie pievą)“ ir *kūnains*² „nelygus, su mažais mazgais, krumpliuotas“), ir ši aplinkybė klausimo sprendimą gana sukomplikuoja. Vediniai kartais būna išlaikę senesnę reikšmę negu pamatiniai žodžiai. Tiek ši medžiaga, tiek ir la. *kunis* „pėdo apačia“, *kūņi* „nupjautų rugių ar javų apatiniai storieji galai“ ME II 314, EH I 675, 684

¹ Endzelīns ME II 336; Fraenkel LEW 310.

² Топоров В. Н. Прусский язык. — М., 1980, с. 330.

³ Fraenkel LEW 529.

rodytų, kad lie. *kūnas*, *kūna* yra latvių kalboje dar išlikusio būdvardžio *kūns*² „apvalus, riebus“⁴ substantyvizuotos formos, o la. *kūnis*², *kūņa*, *kūne* – to būdvardžio ir priesagų *-īo-, *-īā-, *-ē- vediniai.

Kad la. *kūns*² „apvalus, riebus“ ir lie. *kūnas* „kūnas“ kilmės atžvilgiu („riebus“ → „kūnas“) yra susiję, aiškiai matyti iš *kūnas* vedinio *kūnēti* (-ēja) „eiti į kūną, riebeti“ („kūnas“ → „riebėti“). Šalia jų būta ir trumpojo šaknies vokalizmo leksemų, ir, vadinasi, lie. *kuna* „maita“ C, N (LKŽ VI 889) gali būti tikras žodis⁵.

Korektūros priedašas. Jau atidavus šias pastabas į spaudą, pasitaikė proga susipažinti su A. Bammesbergerio lie. *kūnas* etimologija (žr. Bammesberger A. Zwei litauische Etymologien. 1. Lit. *kūnas* „Körper“. – In: Ost und West. Bd. 2: Aufsätze zur Slavischen und Baltischen Philologie und allgemeine Sprachwissenschaft. Wiesbaden, 1977, p. 37–41): lie. *kūnas* < *kū-n-o- laikomas ide. *kawā- „kauti“ vediniu (kaip ir germ. *hū-ti- „oda“: s.v.a. *hūt*, s. an. *hyd* etc.) ir kaip semantinės paralelės nurodomi s. air. *cruth* „Gestalt“ < k^urtu-: k^uer- „kerta“; lo. *forma* < *bhṛ-mā : ferīre „kirsti“. Iš šių pastabų matyti, kad esama reikšmės ryšio tarp lie. *kūnas* ir la. *kūns*² „apvalus, riebus“, o įrodyti semantinį pastarojo žodžio ir *kawā- > *kauti* giminingumą vargu ar pavyktų.

LITH. *kūnas* “BODY”

Summary

The cognates of Lith. *kūnas* “body” and Latv. *kūnis*² (*kūne*, *kūņa*) “body; chrysalis; caterpillar of a butterfly; bee pupae” are supposed to be Lith. *kūna* “carrion”, *pa-kūnē* “sore, furuncle; upper lamella, a layer under the roots”, Latv. *kuna* “wart, excrescence”, *kunis* “bottom of a sheaf” and others. Lith. *kūnas*, *kūna* may represent substantivized forms of the adjective Latv. *kūns*² “round, obese, stout”, while Latv. *kūnis*², *kūņa*, *kūne* seem to be derivatives of the suffixes *-īo-, *-īā-, *-ē-.

⁴ Pripažinus palatalinių ir veliariinių gomurinių priebalsių kaitą (*k'* : *k*), būtų galima galvoti apie šio latvių kalbos žodžio ryšį su ide. šaknimi *k'eyā- „pusti, kilti, augti, didėti, stiprėti“ (Pokorny IEW 592 tt.), plg. s. i. *śūnā-* „išputės, iškilės“, s. ang. *hūn* masc. „vaikas“, bet tai nėra visai tikras dalykas.

⁵ Tuo tarpu tiek lie. *ap-kūnūs*, tiek *kūnūs* gali būti susikurti šalia vardažodžio *kūnas*, – plg. P. Skardžius. Lietuvių kalbos žodžių daryba. – V., 1943, p.59.